

INTERVJU BROJA

DR BOGDAN DENIĆ, PROFESOR SOCIOLOGIJE NA NJUJORŠKOM UNIVERZITETU

Nema razgovora o pravdi

Bogdan Denić

Zato je jako dobro da se vrši pritisak na nas da imamo ove procese i da teramo naše ljude da o tome razmišljaju i govore. Ali, napominjem, naši mediji baš mnogo o tome ne pišu. To je pitanje koje je potpuno marginalizovano. Ili je ovaj junak ili ubica. Recimo, pitaju da li je pravедno držati čoveka u pritvoru tri do četiri godine pre suđenja

Sa Bogdanom Denićem razgovor smo vodili u Supetru na Braču, gde se godinama unazad, svake jeseni, održava Škola demokartije, koju vodi Nevladina organizacija „Tranzicija ka demokraciji“. Bogdan Denić jedan je od njenih osnivača.

Denić, profesor sociologije na Njujorškom univerzitetu, provodi na ostvrvu Brač vreme kada nije u Americi, a to je oko deset meseci godišnje.

Šezdesetih godina američki je levičar, ali tada blizak jugoslovenskim praksisovcima. Danas je beskompromisni levičar, kritičar ne samo bivših već i aktuelnih vlasti u Hrvatskoj i u Srbiji. I u Americi, naravno.

Razgovor započinjemo o tranzicionoj pravdi.

- Mislim da ideja tranzicione pravde aludira na onaj međuprostor između autoritarnih sistema i sistema osakaćenih ratom i stabilnih sistema gde bi normalan pravni sistem bio adekvatan za probleme društva. A u tim tranzicionim društvima uvek veliki problem kako početi i gde početi? I da li to društvo ima dovoljno interne snage da samo preuzme, u nekom momentu te tranzicije, deljenje te pravde? Očito je da u većini društava, ako ne svim o kojima govorimo, to nije slučaj. Potreban je jak međunarodni pritisak. Čim kažem to, odmah iza toga slede dve logične stavke: da ta pravda neće biti deljena ni na kakav fer način, pošto ono što je fer za male neće biti prihvatljivo velikim i jakim silama koje su otporne na međunarodni pritisak. Međunarodni pritisak ne može Kinu, Rusiju i Sjedinjene Američke Države da svede u red, to je jasno, i iluzorno je o tome kukati i reći pošto oni nemaju čiste ruke i pošto se oni ne izlažu takvim pravdama, to ne valja nigde drugde. Ja mislim da je veoma dobro da se princip da je pravda nešto što ide iznad suvereniteta datih država počne sve više i više širiti. A on će se širiti neadekvatno, sporo, nekonzistentno i na izluđujuće spore načine.

Imamo tu regionalnu grupu zemalja - Srbiju, Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Makedoniju, imamo tu sve istočnoevropske zemlje, bez izuzetka, uključujući one koje nisu imale interne sukobe. Recimo, Bugarska i Rumunija. Rumunija je morala vanrednu ministricu pravde da dovede da bi ubedila Evropu da Rumunija zaslužuje da uđe u Evropu, i čim su ušli u Evropu, nju su otpustili. Znači da smatraju da ne moraju dalje da se ponašaju kao da su pod nekim vanrednim pritiskom. I to je najveća opasnost za naše krajeve – za Srbiju, Hrvatsku, Bosnu, Sloveniju i Makedoniju i Kosovo. Ono što je najopasnije je da se, čim taj pritisak malo popusti, vraćamo normalni. A normala je da se rogati ostave na miru! Normala je da je politička moć zapreka ikakvoj pravdi. Za sada. Pošto mi nemamo civilno društvo ni u jednoj od tih zemalja, uključujući Sloveniju, gde je javno mnjenje i civilno društvo dovoljno jako da nametne odgovornost i pravdu onima koji raspolazu moći, bogatstvom i uticajem. To je naš veliki problem. U kom momentu postajemo dostojni da se to nama prepusti. Po mom mišljenju, ne za našega života. Bićemo sve više i više, postepeno, to je tranzicija. Baš tako.

Ali činjenica je da, recimo, ako uzmemo „slučaj Đinđić“ u Srbiji, kao što je to Srđa Popović veoma dobro pomenuo, naredbodavci nisu pred pravdom. Politički faktori koji su omogućili da se oni kriju do sada, nisu pred pravdom. Zato što je to upravo sadašnja vlast. Nju čine ljudi koji imaju prljave ruke i ljudi koji su spremni da idu u blok sa ljudima prljavih ruku, što je mnogo češće i mnogo opasnije. Nije da je Koštuničina vlada puna bandita i ratnih kriminalaca. Ali je puna ljudi koji smatraju da to ne treba čačkati. Da nije vreme za to. E, nikad nije vreme za to. Pošto pravda odložena nije pravda. Činjenica je da u ovom momentu u Hrvatskoj, Bosni, Srbiji, Makedoniji, Kosovu i u manjem broju u Sloveniji, ubice hodaju ulicama, nekažnjeni. I mnogi kao junaci i ugledni ljudi.

Dotakli ste osetljiv problem nekažnjavanja, iako suđenja pred nacionalnim sudovima za najteža krivična

dela, bar u Srbiji, ima gotovo svaki dan. U dve smene. S druge strane, prema istraživanjima, bar 12.000 potencijalnih ratnih zločinaca je još na slobodi.

- Dokle god oni nisu dovoljno masovno kažnjeni i dovoljno oštro, nećemo imati svedoke i nećemo imati normalne sudske procese. Pametan je čovek koji se boji da svedoči. Mi tražimo građansku hrabrost. Mi ni na kakav način, koliko ja znam, ni u jednoj od tih naših zemalja, ne pomažemo tu građansku hrabrost. Niti imamo adekvatan sistem zaštite svedoka.

Mnogo je energije i novca uloženo u sistem zaštite i podrške svedocima. On se uspostavlja, postoji pri sudovima u regionu, postoje službe za podršku svedocima, posebne policijske jedinice za zaštitu svedoka...

- Uspostavljamo ga, ali ga nemamo. I nema te garancije da ćeš biti zaštićen. Za to nikad nema novca. Za druge stvari ima novca. U Hrvatskoj ima novca za neke blesave mostove do Pelješca, a nema novca za zaštitu svedoka ratnih zločina i nema načina da se nagradi svedočenje. Građanska hrabrost bi trebalo da bude i nagrađena. Zašto bi čovek rizikovao mržnju svojih komšija i zemljaka u svedočenju protiv nekog kog se smatra junakom? Samo iz ljubavi prema pravdi? Pa naši građani nikad nisu imali tu ljubav za pravdu, in abstracto. Otkad se ja sećam ove naše zemlje, pravda kao takva nije bila za sve! Počnimo sa Srbijom, pošto ja ipak jesam Srbin. Niko nije pipnuo Crnorukaše koji su ubili kralja Aleksandra Obrenovića. Niko! U Parlamentu niko nije smeo da zucne o budžetu i o napredovanju oficirske zavere koja je zločin u svakoj normalnoj zemlji. Sve dok nije Aleksandar Karađorđević, zbog svojih obračuna, hteo da makne Crnorukaše nismo imali Solunski proces koji takođe nije bio pravedan. Solunski proces usposle, pedesetih godina, revidirali komunisti, zato da ocrne predratni kraljevski režim. Nije mnogo reči o pravdi tu bilo. Politički procesi protiv saradnika okupatora, to je bilo manje-više od oka. Ja se vrlo dobro sećam priča posle oslobođenja Beograda, Zagreba i drugih gradova: ako su te odmah uhvatili streljan si; ako je trebalo par meseci da te uhvate verovatno bi bio prvo suđen pa onda streljan. Ako bi prošlo nekoliko meseci, možda bi dobio robiju. Ako si se sakrio nekoliko godina, laganu robiju. Znači ni tu pravda nije bila bog zna kakvo merilo nego ono što konvenira političarima i političkoj moći.

Zato je jako dobro da se vrši pritisak na nas da imamo ove procese i da teramo naše ljude da o tome razmišljaju i govore. Ali, napominjem, naši mediji baš mnogo o tome ne pišu. Nema diskursa o pravdi, koliko sam ja video. To je pitanje koje je potpuno marginalizovano. Ili je ovaj junak ili ubica. Recimo, pitaju da li je pravedno držati čoveka u pritvoru tri do četiri godine pre suđenja.

Mislite na Haški tribunal?

- Mislim da je međunarodna zajednica načinila jednu veliku nepravdu u okviru traženja pravde. Izmisliła je jedan glomazan, skup, birokratski, netransparentan sistem koji ne radi ono što bi trebalo da radi. Cela ideja je bila da bi to trebalo da bude neka vrsta školovanja ljudi. A ti procesi su toliko dosadni, toliko tehnički opskurni, toliko apstraktni, da oni baš nikakvu takvu ulogu ne igraju.

Imali su, pored ostalog, cilj da dovedu do pomirenja.

- To uopšte nije slučaj, po mom mišljenju. Model za to je južnoafrički, pošto je u Južnoj Africi bilo toliko ljudi koje je trebalo kažnjavati za zločine pod Aparthejdom da bi to paralisalo državu. To bi bio stalni, neprekidni građanski rat. I zbog toga su izmislili te komisije čiji je uslov bio ako sve priznaš, biće ti oproštena kazna. Ja mislim da je to bolji sistem kada imate veliki broj krivaca. Pošto ovaj pravni sistem nije urastao u svest naših građana. Vrlo malo naših građana veruje da je Haški sud fer. Oni veruju da je on premekan prema ovim drugima ili pretvrd prema ovim našima. Drugo, niko ne veruje u ovo naše pravosuđe, da je ono fer. Naše pravosuđe nekad dobro radi, ali sama činjenica da postoji Zemunski klan, da hodaju ulicama, da se znaju njihove adrese, znači da nema pravde u Srbiji. Da notorni ucenjivači, ubice i gangsteri mogu da nastave da žive u javnom životu. Kriminal hoda i u Hrvatskoj isto. Specijalne jedinice za likvidiranje, kaznene bojne i tako dalje. Šta je to sem zločina, i uglavnom se to ne može kažnjavati na klasičan sudski način jer je to presporo i pretehnički.

Dakle, ja bih za one koji su, uslovno rečeno, manje okrvavili ruke tražio južnoafrički model, i dodao bih tome jedan treći elemenat: da se zarada od zločina ne sme zadržati.

Postoji predlog u Srbiji da se usvoji upravo takav zakon, o oduzimanju imovine stečene kriminalom.

- Rat je gotov već 15 godina. Za to vreme, ti ljudi postali su multimilioneri. Od ukradene i opljačkane imovine. Razlog da je to veoma teško je da čim dirneš u to, odmah se postavlja pitanje šta je sa onima koji su samo krali dok su ratni zločinci činili svoje zločine. U Hrvatskoj nema jedne denacionalizacije koja nije bila kriminalna. Nema jedne privatizacije koja je išla normalnim putem. Zašto su se prodavali hoteli u Dalmaciji za cenu jedne kuće? I to strancima. Nije samo ubijanje civila zločin već i pljačkanje nedužnih civila. Tuđman je tu jedini bio pošten na svoj glup način. Pošto je on toliko arogantan bio da je to bila glupost. Kad je rekao da hoće da Hrvatska ima dve stotine bogatih familija. Da je to za njega idealno

društvo. Ko je u Srbiji odobrio prenošenje tih silnih društvenih dobara ovoj novoj eliti? Ja ne znam jednog koji se pošteno obogatio.

Mislim da ova priča posedno zadire u nerešen tranzicioni problem u Srbiji, pre svega, a to je otvaranje dosijea.

- To je, po meni, jako osetljivo pitanje zbog nekoliko razloga koji se retko pominju. Prvo i prvo, teško je ići retroaktivno. Kažnjavati ljude za ono što je bilo legalno kad se to radilo. To je uvek problematično. Ne kažem da se to ne može raditi, ali saradnja sa političkom policijom, recimo, nije bila ilegalna. Dapače, bila je legalna i poželjna. Drugo, policijski dosijei nisu uvek istiniti. Naprotiv, ja smatram da su vrlo često lažni. Slučajno znam, pošto sam to dotakao u nekim svojim istraživanjima, za slučajeve u Češkoj i u našoj zemlji, da je policija tvrdila da imaju nekoga kao saradnika da bi ovaj koji to tvrdi svojim nadređenima pokazivao uspeh. Razlog da je ta laž često upotrebljena je da naši intelektualci, kao i češki, pate od jedne strašne boljke – čitali su Dostojevskog i Grand inkvizitor im je ostao negde u mozgu, pa misle da se oni mogu mačevati verbalno sa političkom policijom. Ja kažem, ja jesam razgovarao sa njima, ali ništa ja njima nisam rekao, ja sam pravio od njih budale. Ko god to kaže je budala. Pošto on ne zna šta policija traži. On ne zna koji komad mozaika njima treba da ubace. Jedini odgovor je onaj koji svaki normalan lopov zna: ne pričaj sa policijom. Kada su mene iz FBI pitali, ja kažem, molim lepo, moj advokat je taj i taj, njegov adresa i telefon taj i taj, zakažite sastanak u njegovoj kancelariji i pitajte šta hoćete. Ako imate legitimna pitanja to je za vas O.K, ako nemate legitimna pitanja zašto bih odgovarao na njih.

Zar ne mislite da je važno za svakog građanina da ima mogućnost da pogleda u dosije koji je eventualno o njemu vodila politička policija o kojoj govorite?

- Nisam siguran zato što je polovina tih dosijea lažna. Drugo, u tim dosijeima ima potpuno privatnih stvari koje se ne tiču društva i zajednice. Ja mislim da u našem društvu i u svim modernim društvima ima premalo poštovanja za privatnost ličnosti. Novinari smatraju da mogu sve živo da objave o čovekovom ličnom životu, ljubavnicama, deci itd. Ja smatram da to nije nešto što doprinosi demokratiji i zdravom društvu.

Pitanje je koliko daleko unazad. Činjenica je da je neko napravio neku svinjariju recimo '47, u velikom strahu od novog režima, da li to treba da se iznese 60 godina kasnije? Ne znam, ja sam u dilemi tu. S jedne strane, znam da bi građani trebalo da znaju makar o političarima, o ljudima iz javnog života, dosta toga što ne znaju, a s druge strane, mislim da zlurado kopanje po prošlosti ljudi i nije zanimljivo.

Radi se o tome da Vi imate pravo da znate da li je to policija znala.

- Ma znam da je znala, i u Jugoslaviji, i u mojoj drugoj domovini, u Americi. Ja sam bio dosta važan politički aktivan čovek i znam da su me pratili, da su sve živo o meni zapisivali. Tačno i netačno. U Americi se sedamdesetih godina, po zakonu, omogućilo da dobijete vaše dosijee. Ali ste morali da platite za snimanje tih dosijea. To je jedan cent po stranici. Kad sam počeo da tražim svoje dosijee samo od Federalne policije, od FBI-ja, morao da platim nekoliko stotina dolara za prvu tranšu. A FBI je jedna od sedam agencija koje su imale dokumentaciju. To je bila ogromna hrpa dokumenata i to su takozvane sirove kartoteke koje čovek ne može da čita ako ne zna dosta drugih stvari. „Iks tri“ je rekao o Deniću sledeće. I onda sledi pet stranica nekog blesavog teksta. A ovaj drugi je rekao sledeće. A susedi kažu sledeće. To su nekontrolisane informacije, to nisu informacije koje bi neko pročitao pa bi rekao: mi smo zaključili da je to tačno ili nije tačno. Ja se kladim u šta god hoćete da su takve kartoteke iste i u Jugoslaviji. Da su one rekla-kazala. A sa druge strane, da li ljudi treba da znaju da je neko kažnjavan, da je neko osuđen za lopovluk, da! Recimo, u Hrvatskoj se tek sada objavljuje o Gotovini da je bio hapšen i osuđen na devet godina robije. Da je to ranije objavljeno, možda bi manje bilo parola „Svi smo mi Gotovina“. I manje ideja o tome da je on heroj, a ne zločinac. A nikome ne pada na pamet ono što je moguće i za srpske i za hrvatske zločince, da je heroj i zločinac.

Božja pravda

Ono što bi trebalo da sudimo, a nećemo nikada suditi je crkva, odnosno crkve. Katolička u Hrvata i Bosanaca i Pravoslavna crkva u Srba. Katastrofa! Ja mislim da Papa u Vatikanu svaki dan kad ustane kaže a kad će se smiriti ovi Hrvati. On bi hteo neko ujedinjenje sa pravoslavcima i bolje odnose a ovi svaki put kad zucnu pogoršavaju stvari. Nisam čuo od naših vladika i patrijarha e ubij, nisam čuo denuncijaciju logora gde su silovane na hiljade Bosanki.

I dan danas je katolička crkva u Hrvatskoj jedan od glavnih izvora govora mržnje. Sumnja se da starešine manastira u Srbiji štite i Mladića i Karadžića. Mi smo imali sramotu sa pravoslavnom crkvom u Hrvatskoj. Razbežali su se popovi i ostavili svoje stado na milost i nemilost dok su katolički popovi u Bosni ostali.

Crkve su imale vrlo prljavu ulogu i neće biti pravednog i uspešnog suđenja dok i crkve ne kažu mi smo za

pravdu. Biskup koji je tražio da se Gotovina pusti iz Haga da se brani sa slobode nije bio protiv suđenja Gotovini. Nije on rekao da je Gotovina nevin. On je samo garantovao za njega da će neće da pobjegne što je glupost i greška jer je Gotovina par puta bežao.

Ali, tek kada je Karla del Ponte to obznanila, tek su onda mediji, oni državni, to objavili na naslovnim stranama, bez obzira što je o tome hrvatska nezavisna štampa pisala godinama.

- Pokrenuli ste bolno pitanje, pošto sam ja građanin Hrvatske. Mi imamo sudije koji su opasni po život i imovinu građana. Koji puštaju ubice na ulicu na mesec dana da čuvaju ćerke i da budu bebi siteri zato što je mama, eto, otišla u Ameriku. General Norac, bivši kelner, koji je bio osuđen, i tu je sud pokazao veliku hrabrost, iako je bilo nebrojenih pretnji, i niko zbog tih pretnji nije otišao u zatvor. Ova policija koja sve prisluškuje, koja sve prati, policija koja se meša u sve, ne može da nađe ljude koji prete sudiji u Rijeci. To za mene znači da je policija verovatno u to upletena, kao što je bila upletena u Srbiji. Pola tih jedinica koje su vršile zločine su u jednom ili u drugom momentu bile pod komandom policije ili vojske. Onda treba ići korak iznad u kažnjavanju. Ko je zapovedao? Pa onda iznad toga – ko je odobrio. Ako je predsednik države onaj koji je zapovedao oružanim snagama, onda je očito da su to Tuđman, Izetbegović, Milošević,

Ta ideja da je patrotizam šta god ove ubice rade koja je proširena u dobrom delu stanovništva, da je Mladić heroj, da treba kažnjavati one koji ga proganjaju, da je ubijanje na hiljade muškaraca u Srebrenici bilo nužno i da je to deo ratovanja. Ljudi koji su se predali, koji su razoružani, mislim, to je van svake pameti. Ali, dodajem, jedan razlog za to javno mnjenje što imamo je kvalitet naših intelektualaca i naših ustanova. Akademije nauka, i u Hrvatskoj i u Srbiji, poštenih mojih kolega profesora doktora nauka, koji godinama truju ovaj narod lažima, počev od ranog srednjeg veka pa nadalje. Skoro sve što učimo u srednjim školama o našoj istoriji je laž, neki put šovinistička laž, neki put samo laž. Za to je potrebno ono što je, na primer, formirano u Beogradu – Centar za kulturnu dekontaminaciju. To je, po mom mišljenju, pun pogodak, to je plemenit posao, i na žalost, vrlo malo podržavan. Ideja da treba dekontaminirati naše javno mnjenje, naše škole, treba ići kroz udžbenike, izbaciti jednu polovinu, otprilike, da treba otpuštati učitelje šoviniste. Ta dekontaminacija javnog mnjenja kod nas ima veoma dalek put, a ona je deo svakog suđenja ratnim zločincima. Šta je njihova svrha nego da te bednike kaznimo nekom robijom pošto nemamo smrtnu kaznu? Da li je ideja da oni dobiju po dvadesetak godina zatvora koji može biti kao Norčev zatvor ovde, da ga puštaju za vikende, da se čovek školuje, završava kurseve, da ima bračne posete. Kakva je to kazna?

U Srbiji je, zahvaljujući pre svega nevladinom sektoru, otpočeo proces reparacije žrtvama rata.

- Ako je svrha suđenja, pored drugih stvari, da se zadovolji osećaj i žrtve i rodbine žrtava, i to donekle doprinosi. Ali onda se ne radi ono što je Hag radio. Ne dovede se polupismen albanski seljak pred Miloševića i da Miloševiću neograničeno vreme da maltretira tog čoveka. Kao dovođenje žene pred svog silovatelja bezbroj puta zbog tehničkih detalja koji trebaju sudu. Sudski proces mora da uzme u obzir osećaj žrtava, to je primarno, nije primarno tehnički detalji kako će krivac biti kažnjava. Ta kombinacija anglosaksonskog i kontinentalnog prava je bila glupost. I jedna i druga procedura je mogla da zadovolji. Ova mešavina je teren komedije i oni sada imaju pokusne kuniće. To je deo te arogancije moći koju

Amerika i Evropska unija imaju. Mada, opet ponavljam, bolje ovakvo nego nikakvo suđenje. Hvala Bogu, u kog ne verujem doduše, da su nas primorali da predamo neke ljude tim sudovima. Zamislite da nije bilo pritiska međunarodne javnosti, šta bi bilo u Srbiji sa ubicama u Vukovaru? Onima koji su mirno izvukli ljude i pobili ih kao stoku. Ja pretpostavljam da polovina ubica jesu hrabri. To nije neka vrlina. To je samo kod nas vrlina da Kraljević Marko zakolje Musu Kesedžiju zubima, to je, kao, akt junaštva. Mi one primitivne dinaroidne mitove, o večitoj borbi protiv Turaka, prenosimo u sve ove naše ratove, od balkanskih, pa nadalje. Činjenica je da su Srbi saradivali sa Turcima 300 od tih 500 godina koliko su oni bili ovde i da su srpske posade bili garnizoni po Mađarskoj i po Slavoniji nikad ne upadaju u tu sliku. I činjenica da je Pravoslavna crkva itekako preferirala tursku vlast u odnosu na katoličku vlast. Mi imamo otrovne mitove. Tako da je moguće u Crnoj Gori klicati „Ja sam drugi ko je prvi da pijemo turske krvi“. U prošlom stoleću, pre Prvog svetskog rata, engleski konzul se žalio na smrad glava Turaka koje su bile nabijene na kolac na trgu ispred njegovog konzulata. To smo mi.

Ima li nade, odnosno, da li mi danas živimo pogrešnu prošlost bez vizije budućnosti. Postoji li uopšte ta vizija, postoje li vizionari među političarima?

Vizionar političara mnogo ne pomaže ako ogromna većina javnog mnjenja hoće krv, mitologiju i zadovoljštinu koju dobija od osвете.

Javno mnjenje je podložno manipulaciji.

Javno mnjenje je podložno pritiscima. Kao prvo, ja smatram da tu ogromnu odgovornost snose intelektualci koji legitimiziraju te političare, mediji koji su mogli puno hrabrije da se postave nego što su se postavili, koji su bili do daske korumpirani. Ja se pitam, oni ljudi koji su počeli onu kolumnu „Među nama“ u „Politici“, da li mirno spavaju? Da li im iko kaže: ti si počeo rat! Onima iz „Politike“ koj su se hvalili s tim da pokazuju da nema bratstva i jedinstva nego da se mrzimo, i pale vatre ispod toga. Ja se sećam, razgovarao sam sa ne malim brojem novinara. Nije trebalo da im se naređuje. Oni su to sa velikim zadovoljstvom radili. Srbovali su do daske. A i hrvatski novinari u „Vjesniku“ su hrvatizirali do daske. Zločinačka ekipa! Ja mislim, nekoliko je knjiga o tome napisano dosta dobrih, Soros je puno učinio da se objave radovi tu, da su mediji i te kako krivi za veliki deo naših ratova i zločina. Da su oni stvorili tu psihozu. Ja se sećam, nešto pre nego što je rat počeo, profesor Rudi Supek iz Zagreba i ja smo išli na Kosovo da izvršimo jednu sociološku studiju. Pored toga što smo shvatili da sekretar partije na vlasti ne zna da kaže „Dobar dan“ na albanskom, u provinciji u kojoj su 90 posto stanovništva Albanci, i da se time diči, jedna stvar je bila potpuno jasna: silovanja skoro da nije bilo uopšte na Kosovu. Bilo je između Roma i Romkinja, Srba i Srpkinja, Turaka i Turkinja, vrlo malo Albanaca i Albanci, a preko etničkih granica skoro nula. U regiji gde postoji krvna osveta, gde je takva etnička distanca, to se moglo predvideti, a niko nije predvideo. Sve te priče koje su ubedile većinu mojih prijatelja u Beogradu tada, da na Kosovu Albanci siluju naše monahinje, bile su potpuno netačne. Više je silovanja bilo u gradu Smederevu nego na Kosovu. A većina silovanja na Kosovu – Romi Romkinje da bi se izbegao miraz, da bi se posle ženili, pošto je miraz bio vrlo veliki i skup. E sad, ako smo mi to mogli da istražimo dosta brzo, sigurno da su novinari stacionirani na Kosovu koji izveštavaju o tim silovanjima, mogli to da urade. To što su oni uradili je zločin. Sećate se slučaja Medenica? Nikad razjašnjeno. Kako je moglo mesecima, godinama da bruji po našoj štampi, a da se ne nađe krivac.

Ono što najviše čudi je da je najveći broj zločina počinjenih u ovom ratu bio između grupa koje imaju najmanju etničku distancu. Srbi Hrvatima, Hrvati Srbima, i jedni i drugi Bosancima. A to je gde je najveći broj međuetničkih brakova, znači da je najmanja distanca. Tako da ja mislim da mi imamo veoma dug put do neke ideje pravičnosti i pravедnosti na ovim prostorima, da je potrebno da naši intelektualci, ako su dosledni, da traže od međunarodne zajednice stalni pritisak, da je to akt patriotizma i ljubavi prema svom narodu, pošto bih ja voleo da moj narod živi u pravičnoj državi, u državi gde banditi ne hodaju po ulicama, u državi gde me ne sramote koljači na političkim položajima, to je za mene patriotizam. Za mene je akt patriotizma da se kažnjavaju svi oni koj su okaljali i osramotili narode na Balkanu. To su naši, a ne tuđi. I ne vadi nas to da je bilo na stotine hiljada ljudi koji su odbijali da služe, da je bilo nevladinih organizacija koje su se protiv toga borile. To nas ne vadi od činjenice da je bilo mouće tim kriminalcima da žive najnormalnije i da uglavnom sada žive normalno. Ne vidim ja neke masovne demonstracije sa zahtevima „Vračaj što si ukr'o!", preraspodela ukradenog, kažnjavanje onih koji su krali i koji su to dozvoljavali. Kako ćete onda imati pravdu oko „sitnica“ kao što je ubistvo nekog Bosanca ili nekog Hrvata, a da ne govorim Albanca, to je maltene, delo za nagradu. Činjenica je da većina naših građana ne smatra da je bio zločin u Srebrenici. Ja znam vodeće ljude u nevladinim organizacijama koji se bore za ljudska prava koji su mi rekli: „Pa, Bogdane, kako znamo da se to tako desilo, taj broj je možda mnogo manji, možda samo pet stotina?“ Meni se kosa digla na glavi. Kažem, pa šta ako je bilo pet stotina? Kad o tome pišem i govorim kažu mi da mrzim Srbe. Ne, ja volim svoj narod, mislim da je zaslužio puno bolje nego što je dobio, da je njegova sudbina od početka 20.-og veka gorka i nepravedna i da nije on kriv što se mladi romantičarski nacionalizam pretvorio u svoju karikaturu početkom 20.-og veka. I da je zarazio cele generacije školovanih ljudi.

Kako gledate na antiamerikanizam na političkoj sceni Srbije?

- Mislim da Amerika čini izuzetno loše, zločinačke stvari i da je rat u Iraku zločinački rat, da je to ratni zločin, da je Buš ratni zločinac. Mislim da politika sile koju koristi Amerika a pre toga i Rusija u Čečeniji, i Kina u Tibetu, da je to zločin koji neće biti kažnjen. Velike i jake sile se ne kažnjavaju. Mali će da vrište i to mnogo pomoći neće. Drugo, smatram da je krajnja glupost i hipokrizija u Srbiji i u Rusiji govoriti o Amerikancima da su oni neiskreni, da su hipokriti, da samo svoje interese čuvaju, pošto ja ne znam državu koja ne brani svoje interese. Ja ne znam sa čim oni to upoređuju u svojim glavama – sa Britanijom i Francuskom, sa svojim kolonijalnim prošlostima, sa Rusijom, gde je 20 miliona ljudi bilo u koncentracionim logorima? Ako se sa tim upoređuje Amerika, onda je Amerika manje zlo. A ja, kao američki građanin, jesam za to da se zločini Amerike kažnjavaju. Smatram da je to loša politika i da je bilo bolje kada je umesto jedne super sile postojala kakva-takva ravnoteža. Ali da se setimo šta je ta ravnoteža značila. Da su Rusi naoružavali svoje zemlje u Africi, Amerikanci svoje, da se stalno ratovalo i ubijalo i da je taj kontinent plovio u oružju zbog toga. I dan danas se kolju. Ljudi zaboravljaju šta je značio hladni rat, kada je u svakom trenutku moglo da dođe do kraja sveta. Danas je to manje više isključeno. Za sada.

Ja mislim da je antiamerikanizam u Srba neviđena glupost. Pustimo Trumanova jaja i činjenicu da je Amerika, sa svim hipokrizijama, hranila Jugu duge godine, i da je njeno postojanje jedini razlog što je posle Informbiroa Jugoslavija mogla da ostane nezavisna. Nije Rusija zazirala od Titove vojske, hajdemo da se malo setimo toga.

Ja ne verujem da je Amerika htela da se Jugoslavija raspadne, ja o tome dosta znam, pošto sam puno predavao njihovim stručnjacima. Oni su jednostavno smatrali da je Jugoslavija postala nevažna. Njima je zanimljiva postala Rusija. I nisu bili spremni da investiraju onaj novac koji bi bio potreban da zadrže Jugoslaviju na okupu. Ja smatram da je loše što se Jugoslavija raspala. Da bi bilo puno živih koji su sada mrtvi, da bi mi danas bili u Evropi, da bi životni standard bio jedno dva do tri puta veći i da bismo imali zdravo javno mnjenje. Ja mislim da je to katastrofa bila i da Srbija snosi najveću odgovornost za raspad Jugoslavije. Da, Slovenci su sebični, naravno, ali kada im napadneš banku i upadneš u Narodnu banku, i ja bih bio sebičan. Milošević je bio signal da ne možete ostati u Jugoslaviji kakva je bila. Ideja o dominaciji Srbije u Jugoslaviji je bila nemoguća. Setimo se šta se tražilo. Šta bi falilo da su Slovenci dobili status Bavorske u Nemačkoj. Pa šta bi falilo Srbiji da je Kosovo postalo republika pod tadašnjim rukovodstvom koje je bilo prokomunističko i htelo da ostane Jugoslavija. Kada se sada razmisli o tim zahtevima koji su tada bili odbijeni, pitam se šta je moglo biti približno loše kao ono što se desilo? Mislim da je Milošević naprosto imao lošu kalkulaciju. Oni su mislili kratki, brzi rat i dobiće šta hoće. I što je Borisav Jović rekao vrlo dobro, oni su hteli dve trećine Bosne, naravno Vojvodinu, možda mali komad Hrvatske, ali to im je manje važno bilo. Ono što im uopšte nije bilo važno su jadni hrvatski Srbi i koji su dozvolili da se sa njima tako postupa. Ja mislim da je to bila velika, velika, velika greška. I da ćemo je plaćati dugo. Nije samo pitanje koliko je to nas košalo u glavi i u životima već u ugledu. Srbija je parija država. Država za koju svi smataju da je šugava, zločinačka, lopovska, to nije fer. Mi smo bili favoriti Zapadne Evrope i Amerike. Amerika je, da podsetim Vaše čitaoce, bila prosrpska, ne antisrpska. Ona je bila projugoslovenska, ona je htela Jugoslaviju da zadrži ako to nije zahtevalo suviše investicija. Ona je htela da pomogne vladi Ante Markovića i ta vlada je bila uspešna. Mi smo razbili Jugoslaviju.

Ja se sećam kukanja po raznim „Maderama“ i klubovima književnika – Slovenci nas ne vole, reče mi jedan od mojih vršnjaka, ja sam išao da oslobađam Trst. Ja kažem da je išao zato što je bio mobilisan. Išao si dokle ti je rečeno da treba da ideš, kakva ljubav! Slovenci su bili prosrpski nastrojani duge, duge godine. Mi smo ih naučili da je to greška, sa onim glupim bojkotima.

Razgovarala: Jasna Šarčević – Janković